

lefolyását. Egyszer megkérdeztem Rozványt: tényleg le akarta dobni Köblös a komisszárt? Rozvány mosolyogva válaszolt: „Nem, de képes lett volna rá. Az eset így történt. Köblös igen éles szavakkal ostorozta a Dealul Spirei-i per megrendezőit, a rendőr-csendőr brutalitásokat, a cenzúrát, egyszerűen mindazt, ami belénk akarta fojtani a szót. Ekkor tette harsogó hangon azt a kijelentést: »Nem fogjuk tovább tűrni, hogy a csendőrcsizma belénk fojtsa a szót.« A komisszár figyelmeztette, hogy ne gyalogza a csendőrséget. Köblös ráordított olyan hangon, hogy a komisszár azonnal eloldalgott mellőle: »Felelek mindazért, amit mondtam, érti!«

A vásárhelyi gyűlésen, mint említettem, negyven tagú marosvölgyi küldöttség is részt vett. Szónokuk, Basch Pál dédabisztrai famunkás volt. A marosvölgyiek azért jöttek, hogy példát vegyenek, tapasztalatot merítsenek annak az alakuló gyűlésnek a megszervezéséhez, amelyet a hat marosvölgyi önálló pártcsoport Gyergyószentmiklóson tartott meg 1922. augusztus 20-án. Ezen a gyűlésen a ma csaknem kilencvenéves Dán István elvtárs volt a küldött, a gyűlés főszónoka. A mintegy 800 marosvölgyi kommunista előtt Dán elvtárs kifejtette mindazokat az elvi és politikai kérdéseket, amelyeket a vásárhelyi gyűlésen a központi küldöttek közreműködésével megfogalmaztak, s megvetette a pártnak azt a szilárd szervezeti alapját, amelyet a későbbi illegalista időben a sziguranca, a csendőrség és a horthysta kémelhárító semmilyen eszközzel nem tudott széjjeltörni.

Pártunk, a Román Kommunista Párt megalakulásának hatvanadik évfordulója előtt őszinte örömmel és büszkeséggel gondolok az alapítókra, akik magasra emelték a párt harci zászlaját, amely alatt az idősebb „fivérek“ mellett én is ott küzdöttem már 55 évvel ezelőtt.

J. MÁRTON GIZELLA

Börtönben és szabadon

Az első világháború végén járógépet kaptam a lábamra, de nem nagyon tudtam járni vele. Apám még nem tért haza, s minden levelében érdeklődött: „Kicsi bogaram, tudsz-e már járni a géppel?“ Hát, nem nagyon tudtam járni, s éppen ezért nagyon sok energia halmozódott fel, amit le kellett vezetni valahogy. Uno-katestvéréimmal, Balogh Ferivel meg Árpival versenyt mászkáltam fára; kamratőre. Talán azért, mert nem tudtam járni, vagy talán a minden bizonynal apámtól örökölt merész képzelőerőm messzire röpített a mesék végtelen birodalmában. Eléggé kielégítették igazságérzetemet is, mert a jó mindig elnyerte jutalmát.

Érdekesen kapcsolódott, szövéődött bele a mesékből tanult igazság családunk életébe. Anyám például minden ételt egyenlően osztott el közöttünk, és felháborodott, hogy Jóska olykor-olykor megdézsmálta a tej fölét. Én is láttam besurranni a kamrába, s anyám helyett is lázadoztam, sőt egyszer be is áruktam torkoskodását. Anyám megverte. Ez a jelenet örök életemre belém vésődött. Amikor megláttam bátyám ijedtségtől és szégyentől eltorzult arcát, nyüszítettem, mint egy sarokba szorított kuvasz. Minden ütés éles fájdalommal hasított belém. Kíáltani akartam, de a hang a torkomba szorult, és kínomban az öklöm harapdáltam. Szégyenemben egyikükre se mertem nézni. Soha többé nem árulkodtam.

Meggyűlöltem a megalázást, és ösztönösen lázadtam ellene. Velünk átellenben lakott egy asszony két kamasz fiával. Az asszony elkeseredett és hirtelen haragú volt, a fiúk meg rosszak, csintalanok. Anyjuk csak veréssel „nevelte“ őket. Egyszer vasárnap délelőtt nagy ordítózásra lettem figyelmes. Felmásztam a kamra tetejére, hogy jobban lássam, mi történik a szomszédban. Borzalmas látvány tárult elém. Az asszony mindkét fiát meztelenre vetkőztette, és úgy verte őket a kapu felé tuszkolva, majd kilökve az utcára, becsukta utánuk a kaput. „Világgá kergettem őket!“ — mondta diadallal a hangjában. A fiúk ott álltak az utcán pucéran, testükön dagadó hurkákkal, szűkölve a fájdalomtól és szégyentől. Az utcára kitódult szomszédok persze bámészkodtak, megjegyzéseket tettek. Volt, aki helyeselte a „rossz“ gyermekek példás megbüntetését, volt, aki szó nélkül háttal fordított, és visszatért lakásába, nem bírta nézni a fiúkat.

Nagyon megrázott ez az esemény, s a belém szorult lázongás fojtogatott. Nem sokkal később apámmal kerültem szembe. Miután hazajött a háborúból, s átvette a családfő szerepét, valamiért (nyilván igazságosan!) megbüntettetett... „Amíg nem kérsz bocsánatot, nem mész ki a házból!” — mondotta. Sokáig tusakodtam, mert nagyon szerettem volna játszani az unokatestvéremmel. Lopva apám arcát lestem, s láttam, a szeme csupa könny. Velem szenvedte végig úgymond megaláztatásomat, mert akkor még nem láttam be, hogy azonnal engednem kellett volna, hiszen igaza volt. S mikor szabad volt már az út, önérzetem és dacosságom nem engedte, hogy kimenjek a házból.

Pár évre rá, hogy apu hazajött a háborúból, eladtuk Kövespad utcai házukat, és a monostori sörgyár közelében, a Szélső utca elején vettünk egy másikat. Itt már két szobánk volt, és az udvaron három gyümölcsfa állt. Szemben velünk a Mezőgazdasági Akadémia területe húzódott deszkakerítéssel elkerítve. Szébbnél szebb fák pompáztak benne. A jegenyék, akácok, bodzák kellemes bódító illattal töltötték meg kis udvarunkat. Ebben a házban zajlott le életünk legnehezebb, de egyben legszebb korszaka is. Sokan jártak hozzánk, főleg fiatalok, és én nagyon jól éreztem magam közöttük. Ezekben az években alakult ki családunk igazi arculata, s ehhez döntő módon hozzájárult az egyre erősödő munkásmozgalom, az elvtársak szellemisége, a közös cél, a munka, a polgári világtól elütő másfajta tudat, másfajta erkölcs.

Apám már 1903-ban bekapcsolódott a baloldali szakszervezeti mozgalomba. Még a világon se voltam, de később sokat mesélt az akkori időkről. Állandó harcban állt a jobboldalakkal, főleg azok vezetőjével, Újhelyi Ferenccel, a szociáldemokrata pártvezérrel, aki minden eszközzel fékezni igyekezett a forradalmi mozgalmat. Apám viszont felvilágosultságánál és forradalmiságánál fogva baloldali irányba terelte a szobafestők csoportját, amelynek vezetője volt. Forradalmisága a háború után még nagyobb lendületet nyert. Részt vett az 1920-as általános sztrájkban, és jelentős szerepet vállalt a szociáldemokrata párt kommunista párttá alakításában 1921-ben. A mi lakásunkban tartotta meg a Helyi Vezetőség az első gyűlését. De álljon itt a kitartó harcostárs, Bojan Pavel néhány mondatra önéletrajzából: „Márton alacsony termetű, szerény ember volt, meggyőződéses forradalmár és a munkásosztály hűséges harcosa. Néha megtörtént, hogy este, egy-egy illegális gyűlés után együtt indultunk hazafelé. Szíves-örömmel voltam a társaságában, mert számomra mindaddig ismeretlen dolgokat hallottam tőle, különösen a nemzetközi munkásmozgalom újabb eseményei érdekelték. Az én szememben ő volt annak idején a forradalmi élharcos mintaképe, akinek minden egyes szavát, egész magatartását nagy figyelemmel kísértem.”

Ági nővérem, aki akkor már befejezte a polgári iskola négy osztályát, gépirótitkárnő volt a párt helyi vezetőségénél. A mozgalom kellős közepébe kerültünk tehát, s ilyen körülmények között az osztálysors tudatos vállalásának iskolájába.

Betegségem miatt későn, nyolcéves koromban kerültem iskolába. Még mindig nehezen mozogtam járógéppemmel, ezért iskolatársnőim kisgyermekkoocsimon vittek iskolába. Szerettem ott lenni. Főleg tanítónőmet, Aradi Margitot, Aradi Viktor baloldali szociológus, író első feleségét, aki végtelenül jó és türelmes volt a sok nebulóhoz. A tanítás viszont eléggé unalmas volt számomra, mert már tudtam írni, olvasni. Azzal kárpótoltam magam, hogy az összevont négy osztály nagyobb tanulói helyett felelgettem. [...]

Amíg én az iskolában unakoztam, Jóska felszabadult mint asztalosinas. Igaz, valamivel tovább inaskodott a kellesténél, mert mestere egyszer megpofozta, és apám nem tűrte, hogy az inasokhoz akár egy ujjal is hozzányúljanak. Ezért hát kivette Jóskát, és más mesternél szabadíttatta fel.

Házunk egyre inkább megtelt az Ági és Jóska barátaival, barátnőivel. Csupa ifjúmunkás valamennyi. Szórakozgattak vagy hevesen vitatkoztak, tanultak, énekelgették a szép munkásdalokat. Vezetőjük egy fekete hajú, sápadt arcú, szép magas fiú volt. Fehér Sándornak hívták. Ő volt a Kommunista Ifjak Romániai Szövetségének (KIRSZ) kolozsvári titkára. Úgy láttam, mintha valami furcsa lo-bogás égne mindig a szemében. Csak később tudtam meg: előrehaladott tüdőbaja okozta. Ott nálunk, azokon a zajos összejöveteleken, a szenvedélyes viták közepette szövdött szemem előtt egy romantikus szerelem. Fehér Sándor és Glück Vilma megszerették egymást. Nem értettem én még, mi is az a szerelem, de nagyon szerettem szereplőit. Szerettem Vilmát, Ági barátnőjét, a kis masamód lányt, a sokat éhező, de végtelen szeretetet árasztó fiatal teremtet. Szüksős fizetéséből, árvák lévén, hűgát és öccsét is eltartotta. Ő sokszor két kockacukorral érte be, hogy testvérei jóllakhassanak. Vilma soha nem lett anya, de pelikán módra, saját húsából, véréből táplálta testvéreit. Anyám sokszor adott volna enni neki, de tőle sem fogadott el két kockacukornál többet.

Amikor üldözni kezdték a kommunistákat, Fehér Sándort is letartóztatták, és nagyon megkínózták. Utána még betegbb lett. Nem tudtak már segíteni rajta. Elment huszonegy évével, lobogó tekintetével, izzó szerelmével együtt. Temetése egy téli napon volt, és a gyászmenet végeláthatatlan tömegével én is felbaktattam a Házsongárdi temető kaputóján. Megrendítő élmény volt számomra az a temetés, Addig soha nem láttam még temetést, főleg egy kommunista ifjú temetését. Elvtársak búcsúztatták... a párt és a KIRSZ nevében. Előre furakodtam a sírhoz. Szerettem volna még látni az arcát, de már lezárták a koporsót. „Nincs többé, nem mosolyog senkire, rám se, és Vilma egyedül maradt. Nincs már neki szerelme...” A búcsúztató szavaira akartam figyelni, de megláttam Vilmát, aki öklével tapasztotta szájába a feltörő sírást, és kitért belőlem a zokogás. A hangos, számon kérő, szeretteimet féltő, tehetetlen és mégis lázadó ordítás. A fékevesztett fájdalom, a más fájdalma az én gyermekszívemen szűrődött át, felszakított minden gátat. 1924 tavaszán betiltották a kommunista pártot, és üldözöbe vették tagjait. Letartóztatták apámat, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

Amíg folyt a nyomozás, egyik délelőtt Jóskát hazakisérték a detektívek, hogy jelenlétében kutassák át a házat. De nem sikerült semmilyen kompromittáló bizonyítékra akadniuk. Jól elrejtett Jóska mindent. Én mindenütt a nyomukban voltam, felmentem a padlásra is, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

Amíg folyt a nyomozás, egyik délelőtt Jóskát hazakisérték a detektívek, hogy jelenlétében kutassák át a házat. De nem sikerült semmilyen kompromittáló bizonyítékra akadniuk. Jól elrejtett Jóska mindent. Én mindenütt a nyomukban voltam, felmentem a padlásra is, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

Amíg folyt a nyomozás, egyik délelőtt Jóskát hazakisérték a detektívek, hogy jelenlétében kutassák át a házat. De nem sikerült semmilyen kompromittáló bizonyítékra akadniuk. Jól elrejtett Jóska mindent. Én mindenütt a nyomukban voltam, felmentem a padlásra is, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

Amíg folyt a nyomozás, egyik délelőtt Jóskát hazakisérték a detektívek, hogy jelenlétében kutassák át a házat. De nem sikerült semmilyen kompromittáló bizonyítékra akadniuk. Jól elrejtett Jóska mindent. Én mindenütt a nyomukban voltam, felmentem a padlásra is, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

Amíg folyt a nyomozás, egyik délelőtt Jóskát hazakisérték a detektívek, hogy jelenlétében kutassák át a házat. De nem sikerült semmilyen kompromittáló bizonyítékra akadniuk. Jól elrejtett Jóska mindent. Én mindenütt a nyomukban voltam, felmentem a padlásra is, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

Amíg folyt a nyomozás, egyik délelőtt Jóskát hazakisérték a detektívek, hogy jelenlétében kutassák át a házat. De nem sikerült semmilyen kompromittáló bizonyítékra akadniuk. Jól elrejtett Jóska mindent. Én mindenütt a nyomukban voltam, felmentem a padlásra is, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

Amíg folyt a nyomozás, egyik délelőtt Jóskát hazakisérték a detektívek, hogy jelenlétében kutassák át a házat. De nem sikerült semmilyen kompromittáló bizonyítékra akadniuk. Jól elrejtett Jóska mindent. Én mindenütt a nyomukban voltam, felmentem a padlásra is, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

Amíg folyt a nyomozás, egyik délelőtt Jóskát hazakisérték a detektívek, hogy jelenlétében kutassák át a házat. De nem sikerült semmilyen kompromittáló bizonyítékra akadniuk. Jól elrejtett Jóska mindent. Én mindenütt a nyomukban voltam, felmentem a padlásra is, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

Amíg folyt a nyomozás, egyik délelőtt Jóskát hazakisérték a detektívek, hogy jelenlétében kutassák át a házat. De nem sikerült semmilyen kompromittáló bizonyítékra akadniuk. Jól elrejtett Jóska mindent. Én mindenütt a nyomukban voltam, felmentem a padlásra is, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

Amíg folyt a nyomozás, egyik délelőtt Jóskát hazakisérték a detektívek, hogy jelenlétében kutassák át a házat. De nem sikerült semmilyen kompromittáló bizonyítékra akadniuk. Jól elrejtett Jóska mindent. Én mindenütt a nyomukban voltam, felmentem a padlásra is, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

Amíg folyt a nyomozás, egyik délelőtt Jóskát hazakisérték a detektívek, hogy jelenlétében kutassák át a házat. De nem sikerült semmilyen kompromittáló bizonyítékra akadniuk. Jól elrejtett Jóska mindent. Én mindenütt a nyomukban voltam, felmentem a padlásra is, és elvitték Jóskát is, pedig még nem töltötte be tizenhetedik évét. Mindkettőjüket nagyon megkínózták, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Hol apámat verték Jóska előtt, hol fordítva. De nem vallottak. Sem akkor, de később sem soha, pedig sokszor megkínózták őket.

nekiláttunk a „kommúna“ megszervezéséhez. Felszólítottunk mindenkit, aki akar, lépjen be a „kommúnába“. Soha nem maradt ki senki. Több újonnan érkezett munkásifjú vagy nemrég városba került parasztyerek zavartan tette-vette sovány csomagcskáját. Akadt, aki félrehúzódott, mert nem volt semmije, és legszívesebben eloldalgott volna. De az elvtársak észrevették. Józsa Béla, Aradi Viktor, Nyilas Gyuri, Józsa Ila nem hagyták őket... mindenki a közös „asztal“ mellé telepedett, és jutott annak is, aki semmit se hozhatott.

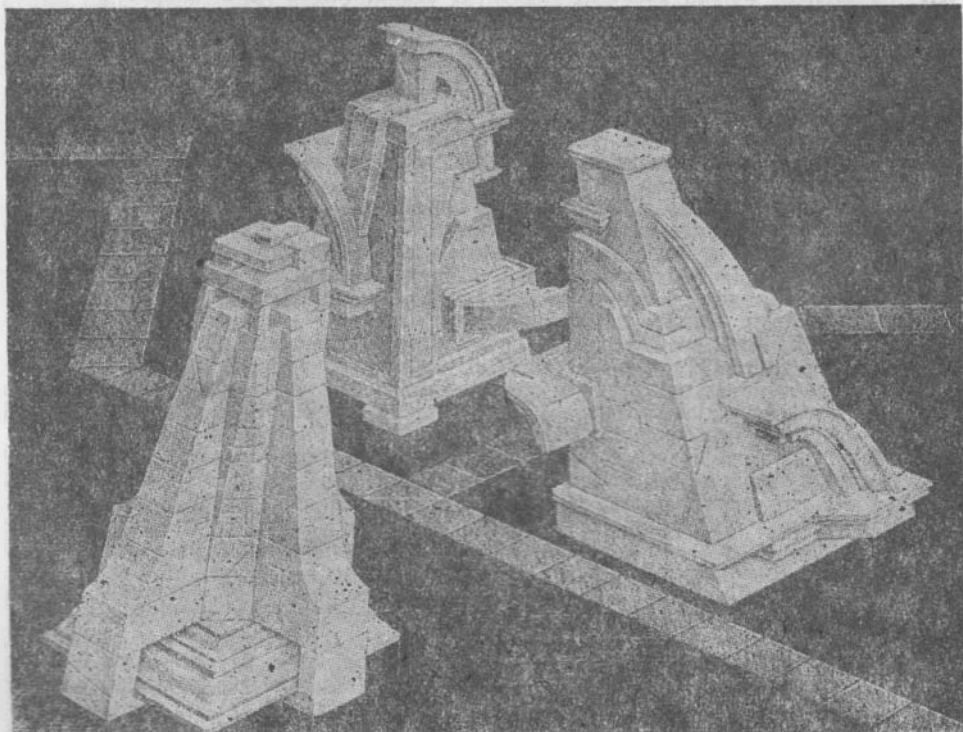
A „kommúna“ ételmezési bizottsága szétosztotta a reggelire szánt kenyeret, vajat, hagymát... a lehető legegyszerűbben. A finomabb falatokat, amiből kevés volt, apróra vagdalták, hogy abból is jusson mindenkinek.

Falatozás közben megválasztották a rendezőbizottságot, mert a kirándulások fő célja a nevelés volt. Kül- és belpolitikai események ismertetésére, kulturális programra, no meg játékra és szabad időtöltésre került sor.

Legjobban a kultúrprogramnak örültem. De sokan mások is. Kórusban énekeltek az ismert munkásdalokat, és újakat is tanultunk. Aki akart, verset, prózát, jelenetet adott elő. Gábor Andor, Petőfi Sándor, Ady Endre és mások verseit szavalták. Varázsa volt ezeknek a műsoroknak, amit aztán közös játékokban oldottunk fel.

En nem tudtam szaladni, játszani... Valamelyik erdőszéli fának támaszkodtam, és élveztem a jókedvet. Észrevettem, hogy itt-ott eltűnik egy-egy fiú, leány. Utánuk baktattam, s láttam, hogy hármas vagy ötös csoportban nagyon komolyan beszélgetnek. Tudtam, mit csinálnak, hiszen Jóska felvilágosított: sejtgyűlést tartottak. Kisebb csoportokba verődve mentünk hazafelé, hogy ne legyen feltűnő. Mőgtűnk sejtelmesen zárultak össze a lombok — de csak egy hétre.

Részlet a szerző önéletrajzából.

Felvidéki András grafikája